

ਟਿੱਪਣੀ

21

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ

ਇਕ ਸੱਜਰੀ ਸੁਆਦਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜੇ ਇਕ ਕੱਪ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਚਾਹ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਕੀ ਹੈ- ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ, ਰਿਸਵਤਖੋਰੀ, ਵਿਤਕਰਾ, ਲੁਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆ ਖੱਬਰਾਂ। ਇਹ ਅਕਸਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਉੱਚੇ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਗੁਆ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਕੀ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੀਆਂ?

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਭਲੀਭਾਂਤ ਵਾਕਿਫ਼ ਹਾਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਲਤ ਤੇ ਅਨੈਤਿਕ ਸੌਖੇ ਰਾਹ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕੁਠ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ।

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ ਕਿ-

- * ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ;
- * ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ;
- * ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ;

ਚਿੱਤਰ 21.1

- * ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਾਰੇ;
- * ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦੇ;
- * ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਵੈਮੁਖੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਝੇਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ।

21.1 ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ

ਆਸਿਫ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਆਸਿਫ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ।

ਉਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਅਤੇ ਪਤਾ ਵਗੈਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ

ਉਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਪਏ ਕੀਮਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਕਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਪਤੇ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਲਕ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਸਿਫ ਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ।

ਚਿੱਤਰ 21.2

ਅਜਿਹੀ ਯੋਗਤਾ ਘੱਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਸੁੱਟ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਕਦੀ ਨੂੰ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨੇਕ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਇਕ ਕੀਮਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਆਸਿਫ ਅੰਦਰ ਬਰਕਰਾਰ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ? ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਕੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਗੁਣ ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ।

ਹਣ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਸਿਫ ਇਕ ਈਮਾਨਦਾਰ ਡਰਾਈਵਰ ਹੈ। ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹ ਇਕ ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਪੱਕਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ/ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸਿਪਾਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਚੁਣਨ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਟਿੱਪਣੀ

ਆਸਿਫ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸੁਰੋਸ਼ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਅਕਸਰ ਅਨੈਤਿਕ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਟੈਕਸੀ-ਮੀਟਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਉਗਰਾਹ ਸਕੇ। ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਉਹ ਆਸਿਫ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਸਿਫ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸੁਰੋਸ਼ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਆਪਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਸੂਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਅਪਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਡੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਇਕ ਗੁਣ (value) ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੈਤਿਕਤਾ (ethics) ਸਾਡੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਮਾਰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗਤੀਵਿਧੀ 21.1

ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਸੱਚੋ-ਸੱਚ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?

- ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਬਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੋ ਪੈਸੇ ਮੇਰੇ ਜੇਬ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਫਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਤਏ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਮੇਰੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**
- ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰੋਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। **ਹਾਂ/ਨਹੀਂ**

ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ

ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਭ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਪਣਾਈਏ

ਉਸਾਰ ਸਕੀਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਹ ਹਨ

- * ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ
- * ਕੰਮ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ
- * ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਾਲਣ, ਨਿਯਮਿਤਤਾ ਦਾ ਪਾਲਣ
ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ
- * ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਯਮਿਤਤਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ
- * ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਵਰਤੋਂ
- * ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਕਰਨੀ
- * ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ

ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ

ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਥਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ :

- * ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ
- * ਦਿਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ
- * ਮਿਲਣਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ
- * ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਵਰਤੋਂ
- * ਦੂਜੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਿਲਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ
- * ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ
- * ਨਵੇਂ ਕਾਰਜ ਲੈਣ ਦੀ ਇੱਛਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹੋ

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) II
ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮੈਂ

ਟਿੱਪਣੀ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੋਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਵੈ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਆਉ ਹੁਣ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਨੈਤਿਕਤਾ ਇਕ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਣ ਸਮਾਜ ਲਈ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

21.2 ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ

ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ- ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਵੱਡੀ, ਖੁਰਾਕੀ ਮਿਲਾਵਟਾਂ, ਅਗਵਾ, ਮਾਰਧਾਤ ਅਤੇ ਕਤਲ ਵਗੈਰਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਲੋਕ ਆਪਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪੈਸੇ ਮਗਰ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਖੋਰਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਅਨੈਤਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਹੋਣ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਦੁਰਗਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਉੱਦਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਕੀ ਵਾਪਰੇਗੀ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਵਾਬ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹੋ-

ਟਿੱਪਣੀ

- * ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ
- * ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ
- * ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਖਾਤਮਾ
- * ਜੁਰਮ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ
- * ਸ਼ਾਬਦ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
- * ਔਰਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਦੁਰਉਪਯੋਗ
- * ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਅਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਵਰਤੋਂ

ਜੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਜੁਰਮ ਅਤੇ ਦੰਗੇ-ਫਸਾਦ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੀਏ।

21.3 ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ

ਅੰਕਿਤਾ ਦਸਵੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੀ ਰੁੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਪਿਤਾ ਦੀਆ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੀ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਮਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਬੇਹਦ ਰੁੱਖਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇੜ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਕਰੇ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿਹਮਤਮੰਦ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣਾ, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਅਸੀਂ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਕਿਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅੰਕਿਤਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਉੱਠੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਚੀਕੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਗੱਲੀ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪੁੱਜੀ। ਸਕੂਲ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪੁੱਜਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾਂਟ ਖਾਣੀ ਪਈ।

ਜਦੋਂ ਅੰਕਿਤਾ ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਅਦ ਘਰ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਸ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਅੰਕਿਤਾ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਰੁੱਖਾ, ਅਣ-ਸਤਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਦੇ ਅੰਕਿਤਾ ਵਾਂਗੂ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਅੰਕਿਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਰਗਾਂ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ?

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ

ਅੰਕਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇਗੀ। ਸਾਡਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਸਗੋਂ ਦੁਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਢੇਰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਅੰਕਿਤਾ ਨੇ ਆਪਦੀ ਦਾਦੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇਵਾਰ ਚੈਕ-ਅੱਪ ਲਈ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣਾ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ
ਪ੍ਰੇਰਣਾਦਾਇਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

21.4 ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣਾ

ਆਪਣਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਛੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਉ ਅਤੇ ਵੇਖ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨਾਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੋਈ ਨੰਬਰ ਜਾਂ ਚੈਕਿੰਗ ਸਿਸਟਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜੱਜ ਹੋ।

1. ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵੜਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰਲੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
2. ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
3. ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਘਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋ?
4. ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹੋ?
5. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਗੈਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਟੀ.ਵੀ. ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਪਸੰਦ ਚੈਨਲ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?
6. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਿਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?

ਯਾਦ ਰੱਖੋ : ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ

ਅੰਕਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੱਚੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ - “ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਥੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ?” ਹੁਣ ਉਸ ਕੋਲ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਦਾ ਵੀ।

ਸਤਿਕਾਰ : ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) II

ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮੈਂ

ਟਿੱਪਣੀ

ਟਿੱਪਣੀ

ਸਤਿਕਾਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦਰਸਾਉਣ ਤੇ ਸੁਕਰੀਆ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਢੰਗ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੀਏ। ਇਸਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣ ਉਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੀਏ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਰਾਇ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿਆਹੇ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁਲੋ।

ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21.1

- ‘ਨੈਤਿਕਤਾ’ ਅਤੇ ‘ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ’ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਉ

.....

.....

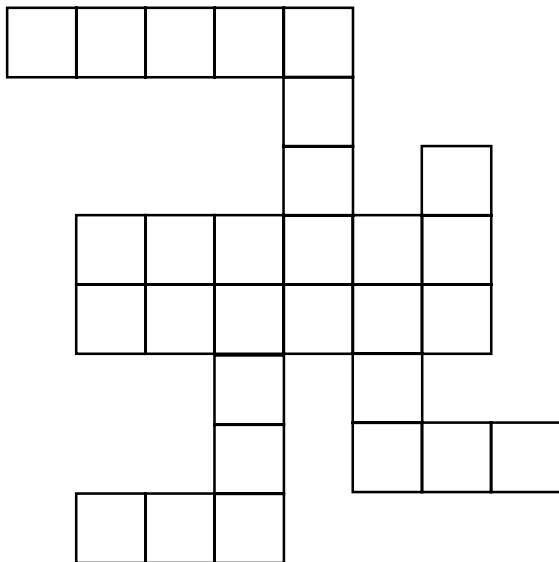
.....

.....

- ਕਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਕਾਲਮ ਉ ਨੂੰ ਕਾਲਮ ਅ ਨਾਲ ਮਿਲਾਓ:

ਉ	ਅ
1. ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰੋ	ਉ) ਜਦੋਂ ਦੋ ਜਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਣ
2. ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚੋ	ਅ) ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ
3. ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਨਾ ਟੋਕੋ	ਇ) ਸਮੂਹ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ
4. ਨਾ ਬੋਲੋ	ਸ) ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ
5. ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੋ	ਹ) ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਵੋ
6. ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੋ	ਕ) ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਵਿਵਹਾਰ
7. ਅਭਿਮਾਨ ਰਹਿਤ ਰਹੋ	ਖ) ਫਿਰ ਬੋਲੋ
8. ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਨਾ ਕਰੋ	ਗ) ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ
	ਘ) ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸ਼ਬਦ ਪਹੇਲੀ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ

ਹੇਠਾਂ (Down):

- ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ..... .
- ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ .....
- ਸ਼ੀਨਾ ਇਕ ..... ਹੈ, ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੰਡਦੀ .....
- ਇਹ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਾਂ .....
- ਸਾਨੂੰ ..... ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ

ਆਰ ਪਾਰ (Across):

- ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ..... ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ
- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸਦਾ .....
- ਇਕ ..... ਵਿਵਹਾਰ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਭਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
- ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ..... ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ
- ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ..... ਮੰਗੋ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਟਿੱਪਣੀ

21.5 ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

ਰਾਜਨ ਇਕ ਫਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਇਕ 70 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਵਿਆਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਮੌਚੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਰਾਜਨ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾਵੇ। ਜੇ ਰਾਜਨ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਜਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਕਿਉਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਕਮਾਉ ਬੰਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉੱਤੱਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਨਮਾਨਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਆਪ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ 21.3

ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਮਿਹਨਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਬਰਾਬਰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਮਾਗੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗਤਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਮਾਣਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਂ ਨਜਾਇਜ਼ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਬਟੋਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਕਹਾਣੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੈਰੰਬਰ ਉਸ ਵਿਆਕਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਕੋਲ ਦਾਨ ਮੰਗਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੈਰੰਬਰ ਨੇ ਉਸ ਵਿਆਕਤੀ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਕੰਬਲ ਤੇ ਚਮੜੇ ਦਾ ਥੈਲਾ ਦੋ ਦਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਰਕਮ ਵਿਆਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੁਹਾੜਾ ਖਰੀਦ ਲੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਤੇ ਵੇਚ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲੇ। ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਉਸ ਵਿਆਕਤੀ ਨੇ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾਏ ਹੋਏ 20 ਦਿਰਾਮ (ਇਕ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਰੰਸੀ) ਵਿਖਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।” ਇਹ ਤੇਰੀ ਉਸ ਮੰਗਣ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਕਲੰਕ ਬਣ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ, ਨੇ ਵੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਉਸ ਦੀ ਮਲਿਕ ਭਾਗੇ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸੈਦਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਾਈ ਲਾਲੇ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਗਰੀਬ ਤਰਖਾਣ ਸੀ, ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਲਿਕ ਭਾਗੇ ਦੇ ਸੁਆਦਲੇ ਖਾਣਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਈ ਲਾਲੇ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੋਟੀ ਉਸ ਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਉੱਚਾ ਨਾ ਸਮਝਣਾ। ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਰਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਆਪ ਕਮਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ।

ਗਤੀਵਿਧੀ 21.1

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪੱਕੇ ਜਾਮਨ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਘਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਗਲੀ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਗਏ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਪੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰੋ ਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ?

ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?	ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ?
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

21.6 ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ

ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਜਿਹੜੇ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਮਾਹਿਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਟੀਮ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁਹਾਰਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਕਮੀ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦੀ ਘਾਟ, ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਛਣ ਦੀ ਘਾਟ, ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਟੀਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਘਾਟ,

ਟਿੱਪਣੀ

ਟਿੱਪਣੀ

ਆਦਿ। ਇਹ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਕੁਸ਼ਲਤਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਢਲ ਜਾਣਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਲਚਕੀਲਾਪਣ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਗਾਂਹਵਾਂ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਅੱਖੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਮੌਕਿਆਂ ਲਈ ਆਸਵੰਦ ਹੋਣਾ।

ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਕੜੂਰੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੜੂਰੇ ਮਹਿੰਗੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਕੋਲ ਇੰਨੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਦੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਫਰੋਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਰੂਪਏ ਕੱਚ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਇੰਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੜੂਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕੜੂਰਾ ਟੇਢਾ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਮੈਂ ਇਹ ਕੜੂਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਗਾ।” ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੜੂਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੰਗੜਾ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਕੁਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਉਸੇ ਕੜੂਰੇ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਜ਼ਿਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੌੜ ਤੇ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੜੂਰਾ ਵੀ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਕਿਸਾਨ ਉਸਦੇ ਇਸ ਹਮਦਰਦੀ ਪੂਰਵਕ ਵਤੀਰੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਪਸੀਜਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਹ ਕੜੂਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ। ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਜਤਾਉਣੀ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੀਏ। ਹਮਦਰਦੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਪਛਾਣਣ ਅਤੇ ਵੰਡਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਇਕ ਉਹ ਯੋਗਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਸਾਥੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਖਰੋਂ ਵਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖੀਏ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ

ਚਿੱਤਰ 21.4

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ

ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣੀਏ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰੀਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਲਤ-ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਪਣਾਉਣਾ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਬੁਰਾਈ ਹੈ।

ਇਕ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਣ ਹੈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਹਹਾਰ। ਇਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋਂਦ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਿੱਲ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਕ ਬੁੱਢੀ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਜਨਾਨੀ ਸੀ, ਇਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਹੋਰ ਗਾਹਕ ਇਹ ਸਭ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਤੇ ਉਸ ਔਰਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸ ਦੀ ਜਮਾਤ ਪੂਰੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਨੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੀ, ਜਿੰਨੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਿੱਲ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਅਧਿਆਪਕਾ ਵਜੋਂ ਆਈ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਜਮਾਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟਿੱਲ ਲਾਈ। ਭਾਵੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਉਸ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਬੱਬਾ ਲੈ ਕੇ ਆਈ। ਸਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਡਰ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਹਰੇਕ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਉਸ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਕ ਗੁਣ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਿੱਲ ਨੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਦਾਦਾ (ਗੰਡਾ) ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਵੀ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇਹ ਧਾਰਨਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਦੀ ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਚੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਚੰਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਿੱਲ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅੱਗੇ ਆਪਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਲੜਾਈਆਂ, ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਰਾਹ ਸੌਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਹਤਮੰਦ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਮਦਰਦੀ, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਸਾਡੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਿਸਮਾਨੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪੰਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਵੇਖਣ ਵਜੋਂ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਮਾਡਿਊਲ (ਇਕਾਈ) II

ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮੈਂ

ਟਿੱਪਣੀ

ਟਿੱਪਣੀ

ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21.2

1. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:-

1. ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕਿਸਾਨ ਵੱਲੋਂ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਕੜ੍ਹੇ ਵੇਖਣ ਲਈ 10/- ਰੁਪਏ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਸੀ?

.....
.....

2. ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕੀ ਉਸ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੜ੍ਹਾ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਜਿਸਮਾਨੀ ਰੋਗ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ?

.....
.....

3. ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਕ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਸਦਾਰ ਕੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਇਕ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ।

.....
.....

2. ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਥਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ ਦਲੀਲ ਸਮੇਤ ਦਿਓ

1. ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

.....
.....

2. ਸਿਰਫ ਅਸਹਿਣੀਲਤਾ ਅਤੇ ਲੜਾਈ-ਝਗੜਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਹਿਮਤ/ਅਸਹਿਮਤ

.....
.....

3. ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ

ਸਹਿਮਤ/ਅਸਹਿਮਤ

.....
.....

4. ਗਰੀਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ

ਸਹਿਮਤ/ਅਸਹਿਮਤ

.....
.....

5. ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੰਜੀ ਹਨ

ਸਹਿਮਤ/ਅਸਹਿਮਤ

.....
.....

ਗਤੀਵਿਧੀ 0.0

ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਸ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਬਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਕ ਚਿੱਠਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਇਸ ਚਿੱਠੇ ਨੂੰ ਆਪਦੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਕ ਬਹਿਸ ਕਰਵਾਓ।

ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21.3

- ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਇਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂ ਸਮਤਲ ਰੇਖਾ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ
  - (ਉ) ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਏ ਜਾਂਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ।
  - (ਅ) ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਲਈ ਸਗੋਂ ਛੋਟਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਦਰਸਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
  - (ਇ) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਦਲੀਲ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ
  - (ਸ) ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵੂਕ ਹੋਣਾ।
  - (ਹ) ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੰਡਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।

ਕ	ਨ	ਹ	ਮ	ਦ	ਰ	ਦੀ	ਪ
ਦ	ਸ	ਤਿ	ਕਾ	ਰ	ਸ	ਲ	ਵ
ਰਾਂ	ਨ	ਮ	ਓ	ਈ	ਹਿ	ਸ	ੜ
ਕੀ	ਕ	ਸ	ਬ	ਰ	ਨ	ਚ	ਨ
ਮ	ਟ	ਪ	ਠ	ਦ	ਸ਼ੀ	ਡ	ਵ
ਤਾਂ	ਵ	ਦ	ਨ	ਰ	ਲ	ਭ	ਮ
ਲ	ਵ	ਪ	ਓ	ਈ	ਤਾ	ਕ	ਖ

ਟਿੱਪਣੀ

21.7 ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਨਿਯਮ

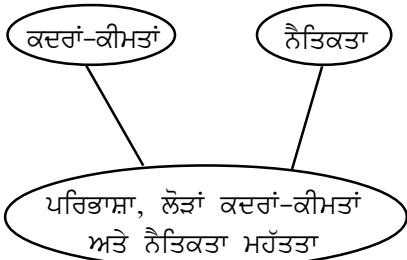
ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਆਉ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ? ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਉੱਤਰ ਦਿਓ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰੋ। ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੱਚ-ਸੱਚ ਉਤਰ ਦਿਓ:-

- ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ ਸੈਨੂੰ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਆਪਦੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਬੈਗ ਵਿਚੋਂ ਚੁਗਾਏ ਪੈਸੇ ਮੇਰੇ ਜੇਬ ਖਰਚ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਫਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਮੇਰੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤੀ ਨਸੀਹਤ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
- ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰੋਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ/ਨਹੀਂ

ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਸਦਾਚਾਰਕ ਨਿਯਮ ਤੈਅ ਕਰੋ। ਇਸਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਚੈਕ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵਧੇਰੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਖਿਆ

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਨੈਤਿਕਤਾ

ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਵਜੋਂ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ

ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਮਿਹਨਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ/ ਉਤੱਮਤਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੀ, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ

ਟਿੱਪਣੀ

ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ

ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਪਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਦਾਚਾਰਕ ਨਿਯਮ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ
2. ਜਿਥੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਲੋਚਨਾ ਕਰੋ
3. ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
4. ਇਕ ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਕਿਆਰ ਕਰੋ
5. ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਿਭਾਈ ਜਾਂਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲਈ ਕਿਉਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
6. ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

ਟਿੱਪਣੀ

7. ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਤਿਕਾਰ/ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਿਉਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
8. ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
9. ਸਾਡੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ?
10. ਇਸ ਪਾਠ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਦ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਨਿਯਮ ਘੜਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ?

ਪਾਠ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

21.1

1. ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਰੋਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
- 2.

1	ਗ
2	ਖ
3	ਓ
4	ਕ
5	ਅ
6	ਏ
7	ਸ
8	ਹ

3.

ਟਿੱਪਣੀ

4. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ

21.2

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਉਤਰ ਦੇਣੇ ਹੋਣਗੇ।
2.
  1. ਅਸਹਿਮਤ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨਾ ਇਕ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਨਹੀਂ
  2. ਅਸਹਿਮਤ। ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
  3. ਸਹਿਮਤ। ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਹੈ।
  4. ਅਸਹਿਮਤ। ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਡੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਸੋਚ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਡੀ ਅਮੀਰੀ ਜਾਂ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
  5. ਸਹਿਮਤ। ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮਾਹੌਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

21.3 1